

Wiesław A. Wójcik

Centralna Biblioteka Górską PTTK

Kraków

Centralna Biblioteka Górską PTTK jako warsztat badawczy historyka fotografii górskiej

Centralna Biblioteka Górską PTTK w Krakowie jest jedną ze starszych polskich bibliotek. Jej początki związane są z powstaniem w 1873 r. Towarzystwa Tatrzańskiego, które swoją działalność faktycznie rozpoczęło dopiero w następnym roku. Na wieść o ukonstytuowaniu się nowej organizacji turystycznej różne stowarzyszenia o podobnym profilu, działające już wówczas w Europie, zareagowały, przesyłając – zgodnie z ówczesnym obyczajem – na jej adres listy gratulacyjne, do których dołączano, celem prezentacji, własne wydawnictwa. Te właśnie książki i periodyki zapoczątkowały zbiór fachowych dzieł, poświęconych szeroko rozumianej problematyce górskiej, który znalazł się w zorganizowanej przez TT, zaraz u jego początków, Bibliotece, powołanej – jak pisano – „w celu rozpowszechnienia wiadomości o świecie alpejskim”.

Zbiory Biblioteki mieściły się – przez dziesiątki lat – w kolejnych siedzibach władz Towarzystwa. Pierwszym, a zarazem długoletnim bibliotekarzem był prof. Leopold Świerż, wybitny działacz TT, przez ponad ćwierć wieku sekretarz Towarzystwa. Dwukrotnie, w 1878 i 1892 roku, publikował on na łamach „Pamiętnika TT” spisy katalogowe zbiorów bibliotecznych. Do jego następców na stanowisku bibliotekarza i opiekuna zbiorów należeli m. in. tacy wybitni znawcy gór i ich problematyki, jak: prof. Ignacy Król, prof. Kazimierz Sosnowski, dr Włodzimierz Łaba, Adam Sokołowski, późniejszy profesor UJ, Władysław Midowicz, Bohdan Jaxa Małachowski, Witold H. Paryski, dr Jan Magiera oraz Kazimierz Polak.

Warto wiedzieć, że oprócz biblioteki krakowskiej Towarzystwo Tatrzańskie posiadało jeszcze drugą placówkę biblioteczną – w Zakopanem, która mieściła się w Dworcu Tatrzańskim przy Krupówkach. Nie miała ona wszakże charakteru fachowego, naukowego, a raczej rekreacyjny i służyła przede wszystkim zakopiańskim gościom.

Zjazd delegatów PTT, odbywający się w maju 1935 r. w Zakopanem, kierując się potrzebą ustalenia statusu biblioteki, uznał ją za Centralną Bibliotekę PTT.

Wybuch II wojny światowej i okupacja niemiecka spowodowały poważne zagrożenie dla zbiorów bibliotecznych, bo siedziba Towarzystwa zajęta została przez Alpenverein – Zweigstelle Krakau. Na szczęście jednak, prezes niemieckiej organizacji, Eduard Hirsch, „jeden z nielicznych Niemców, którzy w warunkach bezprawia i zbrodni, panujących w okupowanej Polsce, starali się zachować god-

ność ludzką i postępowali poprawnie” – jak napisał o nim Jan A. Szczepański, zezwolił Polakom, działaczom zawieszono w działalności, podobnie jak inne polskie stowarzyszenia, PTT, na opiekę nad zbiorami. Na wszelki wypadek wynieśli oni z Biblioteki co cenniejsze wydawnictwa i ulokowali je w prywatnych domach. W biurze PTT Alpenverein zorganizował własną bibliotekę, którą, kiedy Niemcy zaczęli uciekać z Generalnej Guberni, wywiózł do Rzeszy, nie naruszając jednak zbiorów polskich. Tak więc Biblioteka szczęśliwie przetrwała ponury okres wojenny.

Gdy w 1950 r. doszło do realizacji (pochodzącej jeszcze sprzed I wojny światowej i mającej swoją kontynuację także w międzywojniu) idei zjednoczenia dwóch największych ówczesnie polskich stowarzyszeń turystycznych – Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego i Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego oraz powstania, w wyniku ich fuzji, Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego, Biblioteka znalazła się w gestii nowej organizacji. Centralna Biblioteka Górską PTTK, taka bowiem niebawem utrwaliła się jej oficjalna nazwa, znalazła w niej dobre warunki do dalszego rozwoju, o czym dowodnie świadczy fakt ogromnego wzrostu jej zbiorów.

W okresie czterdziestolecia 1952–1992 Biblioteka mieściła się w siedzibie Komisji Turystyki Górskiej Zarządu Głównego PTTK, przy pl. Wszystkich Świętych 8. W miarę upływu lat i sukcesywnego pozyskiwania nabytków warunki przechowywania i udostępniania zbiorów stawały się coraz trudniejsze, toteż wielkim wydarzeniem w dziejach CBG było przeniesienie się w 1992 r. do nowej siedziby Centralnego Ośrodka Turystyki Górskiej PTTK w Krakowie, przy ul. Jagiellońskiej 6, gdzie Biblioteka otrzymała do dyspozycji całe drugie piętro, na którym wygoszparowano osobne pomieszczenie dla katalogów, lektorium oraz duży magazyn biblioteczny.

Biblioteka liczy obecnie ponad 30 tysięcy voluminów druków zwartych, wydawnictw ciągłych i czasopism. Posiada katalog kartkowy, a w ostatnim czasie przystąpiono do tworzenia katalogu komputerowego, który dostępny jest powszechnie poprzez sieć Internetu.

Biblioteka gromadzi piśmiennictwo polskie i zagraniczne poświęcone szeroko pojmowanej problematyce gór, obejmującej wszystkie dziedziny wiedzy – od nauk przyrodniczych po nauki humanistyczne. Posiada w swoich zbiorach wydawnictwa stanowiące kanon polskiego piśmiennictwa górskiego oraz najgłówniejsze dzieła należące do kanonu piśmiennictwa światowego w tym zakresie. Oprócz dzieł łączących się bezpośrednio z tematyką górską posiada też szereg opracowań o charakterze ogólnym – rozmaitego rodzaju syntez, słowników, encyklopedii i bibliografii – ułatwiających korzystanie ze specjalistycznych opracowań.

W tak wszechstronnym księgozbiore znajdują się również wydawnictwa pozwalające studiować zagadnienia fotografii górskiej, zarówno w technicznych, jak i historycznych jej aspektach: wszelkiego rodzaju poradniki fotografowania w górach, opracowania teoretyczne, historyczne i inne. Są więc tu klasyczne opracowania polskie i zagraniczne, jak na przykład: Michała Wisznickiego

Fotografia i rysunek na wycieczce, pomieszczone w pracy zbiorowej *Metodyka wycieczek krajoznawczych* (Warszawa 1909) – pierwszy polski podręcznik fotografii krajoznawczo-turystycznej, Antoniego M. Wieczorka *O fotografii górskiej w Tatrach* („Wierchy” 1935) i *Fotografowanie w górach*. Poradnik fotograficzny (Poznań 1938), Tadeusza Cypriana *Fotografowanie w podróży. Poradnik fotograficzny* (Poznań 1937), Gustawa Kuhfala *Hochgebirgs- und Winterphotographie. Praktische Ratschläge für Ausrüstung und Arbeitsweise* (Halle 1907) i tegoż *Die Photographie in den Hochalpen*, opublikowane w *Alpines Handbuch* (Leipzig 1931), Ernsta Baumanna *Meine Berge, meine Kamera* (Harzburg 1938) oraz *Fotografieren in den Bergen* (Harzburg 1939), Paula Zieglera *Zeitmässe Gebirgsphotographie mit besonderer Berücksichtigung der Kleinkamera* (Wien, b.r.) i in.

Biblioteka posiada w swoich zbiorach także katalogi niektórych wystaw fotografii górskiej, będące cennym źródłem wiedzy o dziejach tej fotografii, m. in.: Stanisława Berezowskiego, Zdzisława Ciętaka, Jana Flisa, *Katalog naukowej wystawy fotografii geograficznych*, Kraków 1933; *Katalog wystawy zimowych zdjęć tatrzańskich* po Józefie Oppenheimie (1887–1947), *Zakopane 1949* czy też *Katalog ogólnopolskiej wystawy „Góry w fotografii”*, Toruń 1950, że wymienimy tu tylko starsze tytuły.

Bezcennymi źródłami wiedzy o dawnej fotografii krajoznawczej są wszelkiego rodzaju albumy fotograficzne i inne, bogato ilustrowane zdjęciami z różnych epok, wydawnictwa. W zbiorach Centralnej Biblioteki Górskiej PTTK znajdują się m. in.: album z heliograviurami, które dołączane były jako premium do roczników „Pamiętnika TT” w latach 1889–1906, teki z tatrzańskimi fotografiami Karolya Divalda (*A Kőzponti Kárpátkból – Aus den Central-Karpathen; Képek a Magas Tátrából*), i inne, dawniej wydane pozycje. Są też oczywiście i najnowsze albumy, wśród nich zaś pomnikowe wydawnictwo *Tatry. Fotografie Tatry i Zakopanego 1859–1914* (Olszanica – Zakopane [2002]), litewski album *Tyszkiewicz. Fotografijr albumas* (Vilnius 2001), *Rabka na starej fotografii* (Rabka Zdrój 2001), Marka Kubicy *Widoki Żywca i Żywiecczyny 1895–1945* (Żywiec 2003), Jána Gašpara *Tatry. Staré pohľadnice rozprávajú* (Poprad 2002), czy wydawnictwa Tomasza Biesika *Schroniska górskie dawniej i dziś. Beskid Mały, Śląski i Żywiecki* (Bielsko-Biała 1999) oraz *Schroniska górskie na starej pocztówce i fotografii. Beskid Mały, Śląski i Żywiecki* (Bielsko-Biała 2004), a także cały szereg innych pozycji, których nie sposób tu wymieniać.

Bogatym źródłem ikonografii fotograficznej są też komplety czasopism krajoznawczo-turystycznych: „Pamiętnika TT”, „Wierchów”, „Taternika”, „Ziemi”, „Turysty w Polsce”, „Turysty” i wielu innych, w tym także najważniejszych zagranicznych (angielskich, francuskich, niemieckich, amerykańskich etc.).

Biblioteka posiada wreszcie w swoich zasobach bodaj większość dzieł należących do kanonu polskiej refleksji nad dziejami fotografii górskiej i krajoznawczej. Są tu więc na przykład prekursorskie studia Jana Sunderlanda nad dziejami fotografii tatrzańskiej, publikowane na łamach „Fotografii” (1959–1961), („Fotografia” 1961), rozprawy Jerzego Kosińskiego *Fotografia krakowska w latach 1840–1914*

(Kraków 1978), Wandy Mossakowskiej *Walery Rzewuski (1837–1888). Fotograf. Studium warsztatu i twórczości* (Wrocław et al. 1981), Adama Czarnowskiego *Tatrzańska fotografia krajoznawcza („Wierchy” 1997, 1998)*, opracowania Jerzego Darowskiego i Ewy Gawąd *Zbiory fotograficzne Muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem („Fotografia” 1982)*, Piotra Hnatyszyna i Bogusława Małuseckiego *Karl-Ludwig Max Steckel. Fotograf górnośląski 1870–194?* (Zabrze 1998), Adama Czarnowskiego i Wandy Skowron *Historia fotografii krajoznawczej PTK – PTTK* (Łódź 2000), Aleksandra Żakowicza i Kazimierza Gajewskiego *Fotografia tatrzańska do roku 1918. Stanisław Bizański, Awit Szubert i inni.* (Częstochowa – Katowice – Lwów 2004), Adama Czarnowskiego i Pawła Wojtyczki *Kalendarium polskiej fotografii krajoznawczej o zasięgu ogólnokrajowym 1839–2004* (Warszawa – Łódź 2004) i inne.

Cennym dla badaczy fotografii krajoznawczej jest także katalog *Kresy*, przynoszący informację o fotografiach krajoznawczych pochodzących ze zbioru Mieczysława Orłowicza, w opracowaniu Jadwigi Ihnatowiczowej (Warszawa 2000).

Trudno tu wymieniać wszystkie pozycje znajdujące się w zbiorach Biblioteki, mające ściślejszy lub luźniejszy związek z problematyką fotografii. Ich powyższa egzemplifikacja daje jednak czytelnikowi możliwość zorientowania się w charakterze zbiorów i określenia ich przydatności do studiów nad fotografią krajoznawczą, w szczególności zaś górską.

Wreszcie Biblioteka posiada oryginalne zbiory dawnej fotografii górskiej. Są to fotografie wykonane przez Mieczysława Karłowicza (na szklanych kliszach oraz albumy z odbitkami) oraz przez Stanisława Krygowskiego (klisze szklane i celuloidowe). Ponadto w Bibliotece można korzystać ze zbiorów fotograficznych znajdujących się w zasobach Centralnego Archiwum Turystyki Górskiej PTTK, gdzie m.in. przechowywane są materiały fotograficzne po Władysławie Krygowskim, Edwardzie Moskale i Janie Alfredzie Szczepańskim.